

Pandúr József

A NYUGAT-BALKÁN KOSZOVÓ FÜGGETLENNÉ VÁLÁSA UTÁN

Koszovó 2008. február 17-én kinyilvánította függetlenségét és ezzel végleg elszakadt Szerbiától. Erre a lépésre sokan, mint a volt Jugoszlávia szétesési folyamatának utolsó fejezetére tekintenek, míg mások úgy gondolják, hogy ezzel a dezintegráció folyamata még nem ért véget a Balkánon. Koszovó elszakadásával először vált függetlenné egy olyan területe a volt Jugoszláviának, mely korábban nem élvezett szövetségi köztársasági státuszt. Igaz ugyanakkor, hogy autonóm közigazgatással rendelkező tartomány volt, de nem a JSZSZK-n, hanem Szerbián belül. Hasonló státusszal még a Vajdaság rendelkezett, ugyancsak Szerbia keretein belül, egészen addig, míg a milosevicsi ú.n. „joghurt forradalom” meg nem döntötte azt 1988-ban. Ez a forradalom vezetett el az 1989-es szerbiai alkotmány-módosításig és az 1990-ben meghozott – Szerbiában ma is hatályban lévő – új Alkotmány meghozataláig, mely központosította Szerbiát és megszüntette Koszovó és a Vajdaság autonómiáját. Sokak szerint ezzel a lépéssel vette kezdetét Jugoszlávia szétesése, amely véres háborúba torkollott a Balkánon, s amelynek utolsó eseménye volt Koszovó fent említett függetlenné válása.

Koszovó függetlenné válása a várakozásoknak megfelelően a nemzetközi közösséget, illetve magát az Európai Uniót is megosztotta. Az USA és néhány nagyobb EU tagország, pl. Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Olaszország az elsők között ismerték el a független Koszovót, s ezt a lépést eddig további 17 EU tagállam követte. Több EU tagország, Szlovákia, Románia, Spanyolország, Ciprus a mai napig nem hajlandó elismerni Koszovót, mint önálló államot. A Koszovó függetlenségét el nem ismerő 4 EU tagország esetében elegendő megnézni etnikai összetételüket, hogy világossá váljon motivációjuk. Oroszország szintén nem fogadta el Pristina egyoldalú lépését. Oroszországot elsősorban gazdasági érdekei, illetve Moszkva Putyin elnöksége alatt ismételten megnőtt nagyhatalmi ambíciói motiválták, hogy Belgrád mellé álljon. Nem ismerte el a független Koszovót a régióhoz

tartozó Macedónia, illetve Bosznia-Hercegovina sem, ennek okairól azonban később még lesz szó.

Vizsgáljuk meg, hogy Koszovó függetlenségének kikiáltása milyen hatással volt a Nyugat-Balkánnak nevezett térség országaira, illetve a régió egészére. A volt jugoszláv tagköztársaságok közül az EU-tag Szlovéniának és a csatlakozási tárgyalásokat már megkezdett Horvátországnak nem igen volt félni valója, bárhogy alakul a koszovói válság. Montenegrónak, ahol ugyancsak jelentős albán kisebbség él, szintén nem volt félni valója, mivel az albánok szoros politikai szövetségben vannak a több mint 15 éve kormányzó, Milo Djukanovic miniszterelnök vezette DPS-el. Ez a helyzet akkor változhat meg, ha Montenegróban, ahol a lakosság mintegy 40%-a szerbnek vallja magát, a szerb pártok kerülnek hatalomra. Albánia természetesen mindenben támogatta és támogatja Koszovót, de a két albán állam viszonya korántsem felhőtlen. Ez a Balkánnak ebben a térségében még fontos szerepet játszó törzsi viszonyokra illetve a két ország fejlettsége közötti különbségekre vezethető vissza.

Szerbia, Bosznia-Hercegovina és Macedónia esetében azonban komoly félelmek voltak, hogy ezekben az országokban Koszovó függetlenségének kikiáltása válságot fog okozni.

Szerbia

A koszovói függetlenség kikiáltása heves reakciókat váltott ki a szerb közvéleményből és a szerb kormányból, a politikai pártokból egyaránt. 2008. februárjában Kostunica volt Szerbia miniszterelnöke, s a kormányzó koalíciónak tagja volt Tadic köztársasági elnök pártja is. Tüntetésekre került sor Koszovó szerb lakta, elsősorban a szerb többségű észak-koszovói területeken, illetve Szerbia nagyvárosaiban, melyet a szerb kormány igyekezett irányítani és szervezni, így próbálva kordában tartani az indulatokat – néhány kisebb incidenstől eltekintve sikerrel. Belgrádban sor került ugyan tüntetésekre, néhány ország – USA, Albánia, Törökország, Horvátország – nagykövetségei elleni támadásra, de ezek a demonstrációk néhány nap után kifulladásra, a leg súlyosabb, néhány halálos áldozatot is követelő eseményekre az észak-koszovói, szerb többségű Koszovoszka Mitrovicában került sor, ahol a helyi szerb tüntetők az ENSZ rendfenntartókkal csaptak össze, de itt sem tartottak a zavargások hosszabb ideig.

Koszovó függetlenné válása az első napokban úgy tűnt egyesíti a szerb társadalmat és a szerbiai parlamenti pártokat, ám viszonylag hamar kiderült, hogy a pártok között komoly ellentét feszül a tekintetben, hogy milyen messzire hajlandók elmenni a konkrét lépéseket illetően. A korábban mindig a demokratikus blokkhoz tartozó Szerb Demokrata Párt (DSS) most átsodródott a radikálisok oldalára. Míg pl. az ENSZ-ben végrehajtott akciókat, a nemzetközi jogi lépéseket illetően, valamint a

nagykövetek visszahívásában azon országokból melyek elismerték a független Koszovót minden parlamenti párt kivétel nélkül egyetértett, addig az EU-integráció teljes leállítása, a szerb titkosszolgálatok koszovói involválódásnak mértéke már megosztotta a pártokat. Néhány héten belül két egymástól jól elhatárolódó tábor jött létre, egyik oldalon a radikálisabb lépéseket követelő Vojislav Kostunica akkori miniszterelnök vezette DSS, valamint a Szerb Radikális Párt (SRS) által fémjelzett ú.n. „nacionalista” tábor, illetve a mérsékeltebb lépésekhez ragaszkodó, az EU integráció folytatása mellett síkra szálló Boris Tadic köztársasági elnök vezette Demokrata Párt (DS), G17 Plus által fémjelzett ú.n. „européer” oldal. Mivel a 2006 óta kormányzó koalíció két legerősebb pártja, a Tadic féle DS és a Kostunica vezette DSS Koszovó miatt szembe kerültek egymással, s nem sikerült az ellentéteket tárgyalások útján feloldani, előrehozott választások kiírására került sor Szerbiában.

A pártok kezdeti egységének ilyen gyors megbomlása azt eredményezte, hogy Koszovó elvesztése miatt Szerbia befelé fordult és a belső konfliktusok, a választási kampány – melynek középpontjában természetesen Koszovó állt – kötötték le Belgrád figyelmét. Ennek a ténynek komoly szerepe volt abban, hogy Koszovó függetlenségének kikiáltása nem okozott nagyobb problémákat magában Koszovóban és a térség országaiban. A kezdeti heves tüntetések nem folytatódtak, nem került sor etnikai alapú incidensekre, vagy provokációkra, összecsapásokra magában Koszovóban, illetve a szerb-koszovói határ mentén.

A választási kampány rövid és heves volt, melyből a nemzetközi szereplők is kivették részüket. A radikálisok és Kostunica által vezetett tábor elsősorban Oroszországra igyekezett támaszkodni, azt kommunikálva, hogy a Koszovó önállóságát elutasító Moszkva segítségével meg lehet semmisíteni a függetlenség egyoldalú kikiáltását. Az állandó ENSZ BT tag Oroszország valóban igen aktívan lépett fel, elsősorban az ENSZ-ben, és Belgrád legfontosabb szövetségésévé vált Koszovó kérdésében, aminek természetesen megkérte az árát is. Moszkva amellet, hogy elvi alapon ellenezte Koszovó függetlenségét, mivel veszélyes precedenst látott benne, ami ellentétes a nemzetközi joggal, igyekezett a helyzetet kihasználva gazdasági előnyökhöz jutni Szerbiában. Még Koszovó függetlenné válása előtt sikerült Moszkvának Belgráddal aláírnia egy szándék nyilatkozatot, a szerbiai olajvállalat, a NIS privatizációjáról. Ebben Belgrád Moszkva politikai támogatásáért cserébe ígéretet tett arra, hogy mélyen áron alul adja el az orosz GAZPROM-nak a NIS-t.

A Tadic köztársasági elnök vezette másik, européer oldal ugyanakkor az EU-ra igyekezett támaszkodni. Elutasították ugyan Koszovó kiválását, de nem voltak hajlandók ezért cserébe fölládozni Szerbia EU integrációját. Ebben az EU is partner volt, mivel a Szerbiával szemben támasztott korábbi, elsősorban a Hágai Nemzetközi Bírósággal (ICTY) való teljes körű együttműködésre vonatkozó feltételeket félretéve igyekezett felgyorsítani Szerbia integrációját. Némi belső vita után Brüsszel hajlandó volt Szerbiával, közvetlenül a választásokat megelőzően aláírni a Stabili-

tási és Társulási Megállapodást (SAA). Egyes tagállamok, elsősorban Hollandia ellenkezésére az SAA végrehajtása csakis az ICTY-al való teljes körű együttműködés, vagyis a még keresett háborús bűnösök, – az akkor még szabadlábban lévő Radovan Karadzic mellett – Ratko Mladic és Goran Hadzic Hágába kerülése után kezdődhet meg.

Látva a Koszovó függetlenné válása által kiváltott heves reakciókat az előrehozott választásokon a nacionalista erők győzelmére számítottak a külföldi megfigyelők. Különösen, mivel minden külföldi kísérlet, hogy Kostunicát és pártját leválasszák a radikálisokról sikertelen volt. Bár Kostunica nem vállalta fel a közös listaállítást a Seselj vezette radikálisokkal, elég egyértelművé tette, hogy ő szeretné diktálni a kormányalakítási feltételeket. Arra számított, amit a közvélemény kutatási adatok is sugalltak, hogy mint a korábbi választásokon ismét pártja a DSS lesz a mérleg nyelve.

A 2008. május 11.-i előrehozott parlamenti választások azonban, nem kis meglepetésre, a Tadic köztársasági elnök Demokrata Pártja által vezetett koalíció győzelmét hozták. A megszerzett mandátumok azonban nem tették lehetővé a kormányalakítást, s így koalíciós kényszer alakult ki. A választások másik meglepetése az volt, hogy nem a Kostunica féle DSS lett a mérleg nyelve, hanem Milosevic volt pártja a Szerb Szocialista Párt (SPS) játszhatta el a királycsináló szerepét. A majd 3 hónapig elhúzódó kormányalakítási tárgyalások végén megalakult a DS-G17 Plus-SPS (és a DS illetve a SPS köré tömörült kisebb pártok) koalíciós kormánya, melyet a nemzetközi közösség kitörő lelkesedéssel fogadott, annak ellenére, hogy Milosevic volt pártja látszatra jelentős pozíciókhoz jutott (például a belügyek irányítása). A nemzetközi közösség lelkesedését az okozta, hogy sikerült elkerülni Kostunica és a radikálisok hatalomra kerülését. Ezzel úgy látták egyrészt sikerült elejét venni az orosz befolyás jelentős növekedésének Szerbiában, másrészt úgy vélték, s joggal, hogy egy DS által vezetett kormány kezelhetőbb lesz Koszovó kérdésében, legalábbis nem hagyja hidegen, ha Koszovóért az EU integráció – magának az EU-nak jelenlegi állapotában igen csak kétséges – felgyorsítását ajánlják fel cserébe Belgrádnak.

Milosevic Hágában bekövetkezett halálát követően, a szocialista párt vezetését átvevő Ivica Dacic váratlan és a párt szempontjából igen kockázatos lépését, hogy korábbi esküdt ellenfeleivel kössön szövetséget, s elhagyja a nacionalista tábor, az motiválta, hogy ily módon rehabilitálhatja és nemzetközileg is szalonképessé teheti pártját. Dacicnak külföldről a kormányalakítási tárgyalások időszakában még a Szocialista Internacionáléba való felvételt is beígérték (s ezt be is tartották). A SPS vezetésének jó része azért aggódott, hogy amennyiben a DS-el kötnek szövetséget elvesztik szavazóbázisukat, mely erősen nacionalista beállítottságú. Dacicnak végül azzal sikerült meggyőznie a párt vezető testületeit, hogy szakítva a múlttal egy megújult, szociáldemokrata értékeket képviselő, nemzetközileg is elfogadott párttá

válhatnak, mely a szociális kérdésekre helyezve a hangsúlyt az elveszített nacionalista szavazók helyett újakat szerezhet. Új szavazókat elsősorban a radikálisoktól lehet elvenni, mivel a munkások nagy része eddig rájuk szavazott szociális demagógiájuk miatt.

Tadic, a szocialistáknak köszönhetően Milosevic bukása óta az első olyan szerb politikus, aki komoly hatalommal rendelkezik Szerbiában, annak ellenére, hogy egy meglehetősen heterogén, összesen 7 pártból álló koalíciót hozott össze. Ez elvileg azt jelentené, hogy meg kell osztania a hatalmat a koalíció többi pártjával. Tadic azonban aki amellett, hogy köztársasági elnök, a kormánykoalíció vezető pártjának a DS-nek is elnöke s ez komoly befolyást jelent még akkor is, ha látszatra olyan erős tárcákat is kellett átengednie koalíciós partnereinek, mint a belügyek (SPS) vagy a gazdasági ügyek (G17PLUS). Milosevic bukása óta először sikerült a DS-nek úgy hatalomra kerülnie, hogy nem kellett megosztania a hatalmat olyan formában, ahogy arra a korábbi kormánypártok kényszerültek, s ami azt eredményezte, hogy a korábbi kormányok közül egyetlen egy sem töltötte ki négy éves mandátumát. Ez általában azért alakult így, mivel a korábbi választásokat követően a radikálisok hatalomra jutását csak úgy sikerült elkerülni, hogy a Kostunica vezette DSS-nek és a DS-nek nem volt más választása, mint szövetségre lépni egymással. Nem elhanyagolható tény természetesen az sem, hogy míg Milosevic életben volt, s Hágából formálisan ő vezette a szocialista pártot, az nem volt elfogadható partner a korábbi Milosevic ellenes pártok számára, bár Kostunica a szocialisták külső támogatását igénybe vette korábbi mandátuma alatt.

Tadic mint a győztes párt elnöke a párton kívüli, gazdasági szakértőt, Mirko Cvetkovicot tette meg miniszterelnöknek, aki politikailag súlytalan, éppen ezért teljes mértékben irányítása alatt tarthat. Ez azt jelenti, hogy az államfői hatalom mellett a végrehajtó hatalom is az ő kezében van, ami még okozhat meglepetéseket a Nemzetközi Közösségnek Koszovó kapcsán is. A liberális G17 PLUS az elmúlt időszakban annyira meggyengült, hogy a májusi választásokon már csak a DS-el közös listán sikerült bejutnia a parlamentbe, s így nem lehet hatásos ellensúly a DS-el szemben a koalíción belül. A SPS-nek, miután a fent már említett okok miatt a DS-el való szövetség mellett döntött, nincs más választása, mint előre menekülni, s mindent megtenni, hogy a pálfordulása miatt elveszített nacionalista szavazói helyett újakat szerezzen. Ez csak egy módon lehetséges. Sikeres kormányzással, s ezért Dacic ki van szolgáltatva a DS-nek. Ez a közelmúltban, Radovan Karadzic letartóztatása és Hágába küldése kapcsán látszott a legjobban. Dacic, az első olyan szerb belügyminiszter, aki nem tartja ellenőrzése alatt a formailag a belügyminisztérium alá tartozó polgári titkosszolgálatokat, amelyek vezetőjét Tadic jelölte ki. Váltig tagadta azt is, hogy egyáltalán tudomása lett volna arról, hogy Karadzic letartóztatására készülnek, s igyekezett távol tartani magát a boszniai szerbek volt vezérének kiadatási procedurájától is.

Szerbia és a többi volt jugoszláv tagköztársaság viszonyát nagyban meg fogja határozni az, hogy ezen államok milyen magatartást tanúsítottak Koszovó függetlensége kapcsán, melyek ismerték el, s mely államok nem ismerték el az új független államot.

Macedónia

Macedónia mind a mai napig nem ismerte el a szomszédos Koszovó függetlenségét. Macedónia lakosságának hivatalos adatok szerint mintegy negyede, az albánok szerint legalább harmada, albán nemzetiségű. Macedónia jelentős szerepet játszott az elmúlt években Koszovó függetlenné válásának folyamatában, egyrészt, mint logisztikai háttér és felvonulási terület a koszovói albán harcosok számára, másrészt, mint a koszovói háború során az albán menekültek legfontosabb menedéke. Macedónia azért is érdekes terület, mivel 2001-ben itt is etnikai alapú fegyveres konfliktusra került sor az albánok és a macedón kormányzat erői között. Ennek a nemzetközi nyomásra megkötött Ohridi Keretegyezmény vetett véget, melynek végrehajtása döcögve ugyan, de halad. Ennek ellenére a macedón kormány tartott Koszovó függetlenné válásától, hisz a macedóniai és a koszovói albánok nagyon sok szálon kötődnek össze kezdve attól, hogy a macedóniai albán vezető politikusok többsége Pristinában tanult, odáig, hogy sok macedóniai albán fiatal csatlakozott a szerbek ellen harcoló Koszovói Felszabadítási Hadsereghez. A szkopjei vezetés Macedónia függetlenné válása óta tart attól, hogy az albánok valós célja Nagy-Albánia létrehozása s az albán szervezetek számára a határok csak virtuálisan léteznek, éppen ezért mindaddig nem hajlandó elismerni Koszovó függetlenségét, míg a két ország közötti határokat szerződésben nem rögzítik.

Macedóniában előre hozott választásokat tartottak 2008 júniusában, s Koszovó elismerésének kérdése szerves része volt a választási kampánynak. Míg a macedón pártok a fent már említett okok miatt elutasítják, az albán pártok egyöntetűen követelik a független Koszovó elismerését. Ez a követelés mindkét nagyobb albán párt – DPA, DUI – választási programjában is szerepelt. Ugyanez a különbség lesz majd jellemző abban a kérdésben is, hogy a választásokat követően létrejött új kormány milyen kapcsolatokat építsen ki a független Koszovóval. Míg a macedón pártok, tükrözve a macedón nemzetiségű lakosság félelmeit, szkeptikusan viszonyulnak a szorosabb szomszédosági kapcsolatok kialakításához, az albán pártok szeretnék, ha minél gyorsabban szoros kapcsolatok jönnének létre Pristina és Szkopje között.

A macedón politikai elit gondolkodásmódját, a mintegy 8 éve lezajlott etnikai fegyveres összecsapások emlékei, s a Nagy-Albánia létrejöttétől való félelem mellett befolyásolja, hogy rossz a viszony a szomszédos Görögországgal is. Athén nem hajlandó elismerni az 1991-ben függetlenné vált köztársaság nevét, mivel a határ

mentén Görögországnak is van egy Makedónia nevű tartománya. Athén éppen ezért megakadályozta azt is, hogy Macedónia felvételt nyerjen a NATO-ba, a katonai szervezet legutóbbi bukaresti csúcsertekezletén. A macedónok így több oldalról is fenyegetve érzik országuk létét és területi épségét, s érthető óvatosságuk az újonnan létrejött albán állammal szemben. Ráadásul a macedón nemzetiségű lakosság többsége, a közvélemény kutatási adatok szerint, tart attól, hogy Koszovó függetlenné válása negatív hatással lesz az ország biztonsági helyzetére és a nemzetiségek közötti viszonyokra.

A másik oldalon ugyanakkor a macedóniai albán nemzetiségű lakosság természetesen szeretné, ha mielőbb fejlődésnek indulnának a kétoldalú kapcsolatok az új, független albán állammal. A macedóniai albánok a független Koszovóra – csakúgy, mint Albánia – az albán nemzeti egység szimbólumaként tekintenek. Ennek ellenére úgy tűnik, Koszovó függetlenné válásának, legalábbis rövidtávon – nincs negatív hatása Macedónia biztonságára. Ennek két oka van. Az egyik a már említett Ohridi Keretegyezmény, mely véget vetett a fegyveres összecsapásoknak, s mely megfelelő keretet biztosít a helyzet konszolidálásához, a nemzetiségek együttműködéséhez, mivel garantálja az albánság kisebbségi jogait. A másik, hogy a macedóniai albánságnak, többek közt az Ohridi Egyezmény miatt, pillanatnyilag nem áll érdekében hogy Macedóniát szétrobbantsa. A korábban, a volt Jugoszlávia idejében egységes, területileg is egy tömbben élő albánságot mindössze 17 éve választ el – egy egyébként igen csak könnyen átjárható – határ. A macedóniai albánok akik, mint az már korábban említésre került minden segítséget megadtak koszovói honfitársaiknak a szerbek elleni harchoz, nem akarják veszélyeztetni most, amikor a koszovói albánok törekvései valóban a célegyenesbe értek a nemzetközi közösség jóindulatát azzal, hogy Macedóniában feszültséget gerjesztenek.

Bosznia-Hercegovina

Bosznia-Hercegovinát hivatalosan 3 nemzet – bosnyák, szerb, horvát – és két entitás, a Bosnyák-Horvát Föderáció és a (Boszniai) Szerb Köztársaság (RS) alkotja. A négy hosszú évig tartó véres boszniai háborúnak az 1995-ben, nemzetközi – gyakorlatilag amerikai – nyomásra megkötött daytoni békeegyezmény vetett véget, mely meghatározta az ország rendkívül bonyolult berendezkedését is. A daytoni egyezmény értelmében a nemzetközi közösség felügyeli annak végrehajtását nemzetközi főképviselője (High Representative, HR) és annak hivatala (Office of the High Representative, OHR) útján. Az OHR, a daytoni egyezmény szerint szerves része Bosznia-Hercegovina alkotmányos berendezkedésének. Az ún. bonni hatáskörök széles jogosítványokat adnak a főképviselőnek, aki többek közt törvényeket törölhet el, kényszeríthet rá az országra, illetve politikusokat, tisztviselőket mozdíthat el hivatalukból.

Dayton véget vetett ugyan a harcoknak, de a szemben álló felek céljai nem teljesültek, ráadásul a több mint 100 000, jobbára civil áldozat, érthető módon, még ma is rányomja bélyegét a boszniai nemzetek közötti viszonyokra. Ennek következtében a háború befejezése után, a szigorúan etnikai alapon szerveződő pártok, ugyanazon célokért folytatják immár politikai küzdelmüket, mint amiért háborúztak. Ráadásul ugyanazok a pártok ülnek a parlamentekben, élükön jobbára ugyanazon politikusokkal, akik a háború alatt is vezették az egyes nemzeteket. Így érthető, hogy a konszolidáció, a szükséges reformok csak lassan mehetnek végbe ebben az országban. 13 évre és 6 Főképviseelőre volt szükség pl. ahhoz, hogy Bosznia-Hercegovina ez év június 16.-án végre aláírja az EU-val a Stabilizációs és Társulási Megállapodást (SAA), jobban mondva, hogy teljesítse az ehhez szükséges, Brüsszel által megszabott feltételeket. Az SAA Boszniával való aláírásában komoly szerepe volt Koszovó függetlenné válásának is. Ennek köszönhető ugyanis, hogy az EU által Boszniának szabott feltételek felpuhultak, különösen, ami a boszniai rendőrségi reformot illeti. Az EU ugyanis nem akart olyan helyzetbe kerülni, hogy míg a Koszovó függetlenné válása miatt berzenkedő Szerbiát úgy próbálja kompenzálni, hogy felgyorsítja integrációját, addig Bosznia, a szemben álló etnikai alapú politikai pártok teljes kompromisszum képtelensége miatt véstesen lemarad az EU-ba vezető úton.

A Boszniában élő három nemzet a háború befejezése után is igyekszik megvalósítani szűken vett nacionalista céljait, kizárólagos uralomra törve az általa többségében lakott területeken. Ezt a törekvést nagyban megkönnyíti, hogy a háború során jelentős belső népmozgásra került sor, amit mindhárom fél jelentős etnikai tisztogatásokkal is ösztönzött. Etnikailag viszonylag homogén területek jöttek létre, amin az elmúlt 13 évben erőltetett visszatérés csak keveset tudott változtatni. A fenti állítás annyiban változik a legnépesebb, muzulmán vallású, bosnyák nemzet esetében, hogy míg a másik két nemzethez hasonlóan az általa lakott területeken igyekszik kisajátítani mind a politikai, mind a gazdasági hatalmat, egy unitárius Bosznia-Hercegovina kialakítására is törekednek. Bosnyák elképzelések szerint egy ilyen államban az 1 ember 1 szavazat elv érvényesülne, ahol így számarányuknál fogva a bosnyákok lennének a domináns politikai nemzet. A bosnyák törekvéseket gyengíti, hogy politikailag megosztottak, s folyamatos a harc a pártok között a vezető szerepért elsősorban az Alija Izetbegovic alapította Demokratikus Akciópárt (SDA) és annak vezetője Sulejman Tihic, illetve a Haris Silajdzic köztársasági elnök vezette Bosznia-Hercegovinai Párt (SBIH) között. A bosnyák pártok egyik fő politikai törekvése – ami háborús cél is volt –, s ebben mind Tihic mind pedig Silajdzic egyetért, a Szerb Köztársaság (RS) eltörlése. Ehhez az ideológiai alapot a háború során elkövetett szerb etnikai tisztogatások, különösen a srebrenicai mészárlás szolgáltatják, s a nemzetközi közösségnek, aki a háború alatt magára hagyta a bosnyákokat, morális kötelessége ebben segíteni. A bosnyák politikusok folyamatosan arra ját-

szanak, hogy a bosnyák nép a háború és a szerbek áldozata. A RS tulajdonképpen a szerbek által elkövetett népiirtás következtében alakulhatott meg, s mint ilyennek nincs semmi létjogosultsága. A bosnyákok politikai céljaik eléréséhez próbálnak támaszkodni a nemzetközi közösségre, különösen annak helyi képviselőjére az OHR-re, s éppen ezért szeretnék, ha az OHR mindaddig ott maradna, amíg céljaikat el nem érték.

Folyamatos a politikai harc a nagyobbik boszniai entitáson, a Bosnyák-Horvát Föderáción belül is, a bosnyákok és a horvátok között. A horvátok, akik mintegy 400 ezres lélekszámukkal a legkisebb népcsoportot alkotják Boszniában, úgy vélik, s joggal, hogy a Föderáción belül folyamatosan leszavazzák őket a bosnyákok, s immár létükben is veszélyeztetve vannak. Az egyetlen kiutat abban látják, ha a valamilyen a közeljövőben esedékes alkotmányos reform eredményeképpen létrejönne egy harmadik, horvát entitás, a többségében horvátok lakta hercegovinai területeken. A bosnyákok egy ilyen megoldásról viszont hallani sem akarnak, mivel pontosan elmentéses centralizációs törekvéseikkel.

A kisebbik entitás, a boszniai Szerb Köztársaság politikailag egységesebb. Milorad Dodik miniszterelnök és pártja a Független Szociáldemokraták Szövetsége (SNSD) 2 évvel ezelőtti hatalomra kerülése óta mind a párt, mind a miniszterelnök népszerűsége töretlen. A korábbi vezető párt, a Radovan Karadzic által alapított, jelenleg ellenzéki Szerb Demokrata Párt (SDS) képtelen fogást találni Dodikon. Ez elsősorban a miniszterelnök nacionalista politikájának köszönhető, melynek közép-pontjában a szerb entitás Bosznián belüli széles autonómiájának védelme és a bosnyákok és a nemzetközi közösség által szorgalmazott további központosítási kísérletek teljes elutasítása áll. Dodik, s ebben kivétel nélkül minden szerb párt támogatja, a bosnyák törekvésekre melyeknek célja a RS megszüntetése, a közös állam, Bosznia-Hercegovina létjogosultságának kétségbe vonásával válaszol. Ehhez párosul még, hogy néhány nagyobb privatizációs ügyletnek (RS Telekom eladása Szerbiának, az olajvállalat eladása Oroszországnak) köszönhetően a gazdaság és ezzel együtt az életszínvonal a RS-ben ha lassan is, de növekszik. A Bosnyák-Horvát Föderáció ugyanakkor gazdaságilag stagnál, sőt komoly fiskális gondokkal küzd. Dodik ezt a tényt is arra használja fel, hogy elutasítsa további entitási kompetenciák átadását, mivel a RS-t a Föderációval szemben sikeresnek tudja beállítani. Pillanatnyilag Dodik a legerősebb politikus Boszniában, ami a fenti okokon kívül köszönhető annak is, hogy mind Belgrád, mind pedig Oroszország feltétel nélkül támogatják a boszniai szerbek és vezetőjük törekvéseit. A boszniai szerbek az OHR mielőbbi bezárását szeretnék elérni, mivel véleményük szerint mára ez a fajta nemzetközi jelenlét meghaladottá vált, s ideje lenne teljes mértékben a helyi szervezeteknek átadni az irányítást. Valójában szeretnének megszabadulni a nemzetközi faktortól, mivel az OHR célja 1995 óta Bosznia-Hercegovina működőképessé tétele, a közös állam erősítése, ami csak az entitások rovására mehet végbe.

Mind a politikusok, mind a szakértők attól tartottak, hogy Koszovó függetlenné válása a legnagyobb hatással épp a mind etnikailag, mind politikailag megosztott Boszniára lesz. Ezeket a félelmeket alátámasztották a Belgrádból és a RS-ből érkező nyilatkozatok is, még a Koszovó státuszáról folytatott tárgyalások időszakában. A nyilatkozatokból sokan arra következtettek, hogy amennyiben Koszovó kiválik Szerbiából, Belgrád a boszniai szerb területek megszerzésére tesz majd kísérletet, hogy ezzel kárpótolja területi veszteségeit. A boszniai szerbek már régóta lebegtetik, hogy népszavazást írnak ki a RS kiválásáról Boszniából, sőt egyes nacionalista – a RS-ban NGO-nak nevezett – szervezetek már aláírásgyűjtést is kezdeményeztek ez ügyben. Ugyanakkor Belgrád, jelen esetben Kostunica akkori miniszterelnök egyik legfőbb érve Koszovó megtartása érdekében az volt, hogy amennyiben a tartomány kiválik Szerbiából, az destabilizálni fogja az egész térséget. Ezt sokan úgy értelmezték, hogy Koszovó kiválása esetén Belgrád mindent el fog követni, hogy destabilizálja a térséget, de erre csak az erős szerb entitással rendelkező Boszniában van némi esélye, s ott is csak akkor, ha Dodik ebben partner lesz. Abban hogy ez nem így történt szerepet játszott Dodik józansága, s a Belgrádban kirobbant politikai válság, az előrehozott választások, ami teljesen lefoglalta az ottani politikusokat.

Koszovó függetlenné válása így Bosznia-Hercegovinában sem okozott nagyobb problémákat. A szerbek természetesen tüntettek, hiszen a nemzeti érzés a boszniai szerbekben talán még erősebb, mint Szerbiában. A tüntetők megdobáltak néhány külképviseletet a RS fővárosában, Banja Lukában, valamint Dodik miniszterelnök részt vett és beszédet mondott a Belgrádban rendezett politikai nagygyűlésen. Nem azt mondta, amit a tömeg nagy része hallani szeretett volna, ezért kifütyülték. A RS parlamentje elfogadott egy határozatot, amiben elítélték Koszovó függetlenné válását és a boszniai szerbek kijelentették: nem engedik, hogy Bosznia-Hercegovina elismerje a független Koszovót. Nem mintha lettek volna a bosnyákok részéről ilyen irányú kísérletek, vagy a nemzetközi közösség részéről elvárások Szarajevóval szemben. Mindenki számára világos volt, hogy ezt Bosznia-Hercegovina még sokáig nem teheti meg.

Ha megnézzük, hogy közép, illetve hosszabb távon Koszovó kiválása milyen hatással van, illetve lehet Bosznia-Hercegovinára, teljesen más képet kapunk. Különösen, ha megvizsgáljuk, hogy mennyiben változott meg a nemzetközi környezet Koszovó függetlenné válásával, bár ez a folyamat már korábban megkezdődött. Ahogy időben távolodtunk a boszniai háborútól, egyre kevesebb nemzetközi figyelem jutott Boszniának. A Balkán már Milosevic bukása után háttérbe szorult, amire a 2001. szeptember 11-ei események csak ráerősítettek. Amikor a koszovói probléma megoldásának finisébe érteztünk, és megkezdődtek a tárgyalások Koszovó végző státuszáról, a Balkán még egyszer visszakerült a nemzetközi figyelem politikai térképére, de Bosznia-Hercegovina már nem volt prioritás. Ez igencsak sajnálatos,

ha figyelembe vesszük, hogy a nemzetközi közösség, különösen az EU mennyit fektetett politikailag és anyagilag egyaránt Boszniába.

Mint az már említésre került, Koszovó függetlenné válása megosztotta a nemzetközi közösséget. Ez a megosztottság Bosznia-Hercegovina kapcsán is megfigyelhető. A daytoni békeegyezmény végrehajtását felügyelő Békevégrehajtó Tanács (PIC) is ugyanazon törésvonalak mentén vált megosztottá s itt is az USA az egyik, s Moszkva a másik pólus. Az első repedések a PIC egységén akkor keletkeztek, amikor Koszovó végső státuszáról folyó tárgyalások Martti Ahtisaari vezetésével megkezdődtek. Ahogy Koszovó függetlenné válásának egyoldalú deklarálásának dátuma közeledett, az ellentétek egyre mélyültek. Ez mára odáig fajult, hogy a PIC legutóbbi ülésén, ez év júniusában Oroszország a PIC fennállása óta első alkalommal nem csatlakozott a PIC közös nyilatkozatához, s az orosz delegáció, amikor a közös nyilatkozat került napirendre elhagyta a tanácskozás helyszínét. Az ellentétek az OHR bezárása körül kristályosodtak ki. Oroszország, osztva a boszniai szerbek álláspontját az OHR mielőbbi bezárását szorgalmazza, különösen most, hogy Bosznia aláírta az SAA-t az EU-val. Moszkva szerint nincs már szükség a szigorú nemzetközi felügyeletre, s ideje a felelősséget teljes mértékben átadni a helyi politikusoknak és intézményeknek. Ugyanakkor az USA s részben az EU – ugyanis az EU tagállamok álláspontja itt sem teljesen egységes – úgy vélik az OHR teljes bezárása még korai lenne. Bizonyos feltételek, melyek ahhoz szükségesek, hogy Bosznia-Hercegovinában a konszolidáció és a reformok visszafordíthatatlanok legyenek, még nem teljesültek.

Eltérően ítélik meg a felek a bosnyák és a szerb politikusok törekvéseit. Az USA és az EU szerint illegitim a bosnyákok követelése a RS megszüntetésére, hisz azt a daytoni egyezmény hozta létre, s nem a háború. Ugyanakkor a szerbek fenyegetése, miszerint joguk van népszavazást kezdeményezni a RS státuszáról szintén alaptalan, mivel Bosznia szuverén állam melynek területi integritását többek közt a daytoni egyezmény is garantálja. Oroszország ugyanakkor csak a bosnyák törekvéseket ítéli el, s nem nyilatkozik az esetleges referendum kérdésében, Ezzel kimondatlanul ugyan, de párhuzamot von a RS és Koszovó között. Ezzel tulajdonképpen eljutottunk oda, hogy lehet-e Koszovó precedens, hasonló válsághelyzetek megoldására.

Más lapra tartozik ugyanakkor, hogy a boszniai szerbek, különösen Dodik valóban rászánnák-e magukat egy népszavazás kiírására. Számukra is világos, hogy az EU és az USA elutasítanának és megakadályoznának minden ilyen irányú kísérletet. Nem hagyhatják figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a RS-nak is egyik deklarált célja az EU integráció, amit a közvélemény kutatások szerint a szerb nemzetiségű lakosság több mint 70%-a támogat. A népszavazás lebegtetésével és a daytoni alkotmányhoz való ragaszkodással a szerbek sokkal inkább az entitás szintjén meglévő széleskörű autonómiájukat próbálják bebetonozni, ellenezve további kompetenciák

átadását a közös államnak. Ugyanakkor látszik némi hasonlóság Bosznia-Hercegovina és a már felbomlott Szerbia-Montenegró Államközösség között, jobban mondva a politikai szereplők magatartása között. A boszniai szerbek csakúgy, mint a montenegróiak távolodni próbálnak a közös államtól, minél kevesebbet közösködni, mivel a gazdasági és politikai problémákkal küszködő Föderáció visszahúzó erőt jelent számukra. A bosnyákok viszont, ugyanúgy, mint annak idején Belgrád politikájukkal, a RS létjogosultságának kétségbe vonásával, a Föderáció ügyeinek rendbetételének halogatásával tálcán kínálják az okot a távolodáshoz.

*

Összegezve megállapítható, hogy Koszovó függetlenné válása rövidtávon hatással volt Szerbiára, ahol komoly belpolitikai válságot és politikai változásokat hozott, ugyanakkor a régió egészére, legalábbis biztonsági szempontból nem jelentett komolyabb veszélyt. Ehhez természetesen az is kellett, hogy Szerbiában kirobbanjon az említett belpolitikai válság, s így Belgrád, ha akart volna se tudott komolyabb feszültséget generálni sem Koszovóban, sem pedig Bosznia-Hercegovinában. Máshol erre nem is igen lett volna esélye, még akkor sem, ha a radikális erők nem szenvednek vereséget az előrehozott választásokon. Úgy tűnik, hogy a szerbiai választópolgárok számára fontosabbak az EU-hoz való csatlakozás és a külföldi befektetések, melyektől gazdasági növekedést várnak, mint a szerb nemzet bölcsőjének tartott, de mára csak mintegy 100 000 szerb által lakott Koszovó. Egyes szerbiai elemzők szerint a választási kampány során a legnagyobb hatása a FIAT autógyár bejelentésének volt. Az olasz befektetők ugyanis kerek-perec kijelentették, hogy amennyiben a radikálisok kerülnek hatalomra Szerbiában, elállnak a már 20 éve gyengélkedő, haldandó több ezer embernek munkát adó, kragujeváci Zastava autógyárban tervezett befektetéstől.

Paradox módon a koszovói válságnak pozitív hatása is volt a régióra, mégpedig elsősorban Szerbia és Bosznia-Hercegovina integrációs folyamatára. A koszovói válság kellett ahhoz, hogy Brüsszel annyira felpuhítsa a Szerbiával és Bosznia-Hercegovinával szemben támasztott feltételeket, hogy mintegy két hónap különbséggel mindkét ország aláírhatta az EU-val a Stabilizációs és Társulási Megállapodást. Ezzel már csak egyetlen olyan állam van a Balkánon, mely nincs szerződéses viszonyban az EU-val – az újonnan függetlenné vált Koszovó. Nagy-Albánia létrejöttére, ami komolyan aggasztja a térség országait rövidtávon szintén nem kell számítani. Nagy kérdés, hogy a térség EU-integrációja milyen befolyással lesz ebből a szempontból a két albán államra.

Koszovó kiválása Szerbiából megosztotta a nemzetközi közösséget, s ez megnehezítette az együttműködést a boszniai Békevégrehajtó Tanács tagjai közt. Ennek egyenes következményeként meggyengült a nemzetközi közösség és annak helyi képviselőjének az OHR-nek a hatékonysága. Egy, a nemzetközi közösséget képvi-

selő szervezet csak akkor erős és hatékony, ha egységes támogatással rendelkezik azok részéről, akiket képvisel, és akiktől mandátumát kapta. Az, hogy Oroszország feltétel nélkül támogatja a boszniai szerbeket oda vezetett, hogy a RS és annak vezetője, Dodik nyíltan megkérdőjelezi a nemzetközi közösség legitimitását és döntéseit. Ez potenciális veszélyforrást jelenthet egy etnikai vonalak mentén mélyen megosztott országban, ahol az etnikai alapon szerveződött politikai pártok még ma is azzal és kizárólag azzal tudnak szavazatokat szerezni, ha azt sulykolják meg kell védeni az általuk képviselt népcsoportot a másiktól.

Közép és hosszú távon Koszovó függetlenné válásának hatásait nem lehet elvonatoztatni a grúziai eseményektől. A Koszovó függetlenségét elismerő államok szerint Koszovó nem lehet precedens. Oroszország szerint, mint azt Dél-Oszétia és Abházia példáján demonstrálta, nagyon is lehet. Igaz, hogy Moszkva hivatalos álláspontja szerint a két eset nem hasonlítható össze, mivel Dél-Oszétiában és Abháziaiban az ott élő emberek létükben voltak veszélyeztetve, míg Koszovóban nem ez a helyzet. Ez azonban csak arra jó, hogy Oroszországnak ne kelljen olyan hirtelen Koszovóval kapcsolatos álláspontját módosítania, s a tényeken mit sem változtat. Az sem kizárt, hogy Moszkva végül elismeri Koszovó függetlenségét. Logikus lépés lenne, hisz míg Szerbia esetében a területi integritás elvét hangoztatja, Grúzia esetében ugyanazokat az érveket hozta fel Dél-Oszétia és Abházia függetlenségének elismeréséhez, mint az USA Koszovónál.

A Nyugat-Balkán az EU keleti irányú bővítésével nem periféria többé. Geopolitikailag majdnem az EU közepén helyezkedik el, s mint ilyen, elsősorban európai probléma. Ezt Brüsszel és a tagállamok Szerbia és Koszovó kapcsán készek elismerni, ezért került sor Szerbia integrációjának felgyorsítására, illetve az EULEX misszió felállítására Koszovóban. Bosznia-Hercegovinában azonban épp ellentétes irányú mozgás figyelhető meg. Az EU és a tagállamok csökkenteni akarják jelenlétüket, mivel úgy látják, az ország jó úton halad, aláírta az SAA-t, s minden fennmaradó problémát megold majd az ország EU integrációja. Pedig itt található az EU legnagyobb missziója, hisz az EU-vezetésű katonai misszió (EUFOR) és a rendőri misszió (EUPM) kívül jelen van még az EU Különleges Képviselője (EUSR), aki egyben a nemzetközi közösség főképviseelője (HR) is egy személyben, annak hivatala és a nagy létszámú EC-delegáció. Az ország háború utáni újjáépítése gyakorlatilag EU-s segélyekből valósult meg, s hogy Bosznia geopolitikailag is fontos szerepet játszik, mindenki számára világos, aki rápillant Európa térképére. Minden indok adott, hogy az EU kiemelt figyelmet szenteljen ennek az országnak, hogy ottani missziója sikeres legyen, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy külpolitikai téren eddig nem sikerült különösebb eredményeket, vagy komolyabb egységet felmutatni.

Amennyiben az EU sürgősen nem alakít ki egységes, határozott álláspontot Boszniáról, illetve magában Bosznia-Hercegovinában nem történnek változások, s az egyes etnikumok nem hajlandók elfogadni a realitásokat és továbbra is maximalista politikai céljaik elérésére törekednek, könnyen lehetséges, hogy a közös állam szét-esik. Bosznia-Hercegovinán belül változásokat, mint az elmúlt 13 év példája megmutatta, csak a nemzetközi közösség kényszeríthet ki. Ebben pedig az EU-nak kellene a vezető szerepet játszania.